Puhtad jõed ja kaugküttesüsteemid Ida-Virumaale

Mida on selle saavutamiseks vaja?

CEE Bankwatch Network

Eesti Roheline Liikumine
Estonian Green Movement-FoE

Õiglane üleminek ei toimu üleöö. Teha on palju ja projektid, mis Ida-Virumaa sotsiaalset, ettevõtlikku ja keskkonnaalast nägu samm sammu haaval transformeerivad võivad oma teemadelt ja mastaabilt oluliselt erineda. Sama kehtib projektide keerukusastme ja mõju kohta. Järgnevalt toome esile kaks potentsiaalset transformatiivse mõjuga projekti ning nende elluviimise juures esinevatest väljakutsetest. Eesti Roheline Liikumine kutsub üles tulevastel kohalikel valimistel hääletama kandidaatide poolt, kellel jätkub poliitilist tahet neid muutusi ellu viia.

Erra jõe puhastamine

Erra jõgi on Ida-Virumaa üks ajalooliselt enim reostatud veekogusid, mille puhastamine on vältimatu samm piirkonna keskkonnaseisundi parandamisel ning elurikkuse taastamisel. Puhastustööde peamine eesmärk on taastada Erra jõe ja Kiviõli kraavi looduslik seisund ning elupaigad, mis on aastakümneid olnud tugeva jääkreostuse all.

Sarnased tööd on juba edukalt ellu viidud Purtse ja Kohtla jõgedel, kus elurikkus ja veekogude seisund on pärast puhastamist märgatavalt paranenud.

Erra jõe ja Kiviõli kraavi reostuse allikaks on olnud ligi sajandipikkune põlevkivitööstus, mille jäägid juhiti veekogudesse juba 1920. aastatest alates ning reostus jätkus kogu Nõukogude perioodi vältel. Selle tulemusena on Erra jõe põhjas ja kallastel ladestunud suures koguses pigi ning teisi ohtlikke jääke, millest osa ulatub kuni 1,4 meetri sügavusele.

Foto: Kliimaministeerium

Tööd hõlmavad reostunud pinnase väljakaevamist, jõesängi ja kallaste korrastamist ning loodusliku ilme ja elupaikade taastamist. Väljakaevatud pinnas ladestatakse ohutult Viru Keemia Grupi poolkoksi prügilasse. Enne tööde alustamist on läbi viidud põhjalikud uuringud, keskkonnamõju hindamine ning koostatud eelprojekt, mis tagab tööde ohutuse ja tõhususe.

Erra jõe taastamist Ida-Virumaal toetab peamiselt LIFE IP CleanEST projekt, lisaks on Purtse jõe valgalas ja Erra jões tehtud laiemat puhastustööd ligi 27 miljoni euro eest, mida rahastati suuremas osas Euroopa Liidu Ühtekuuluvusfondist (85%) ning Eesti riigi ja KIK keskkonnaprogrammi kaasfinantseeringuga (15%). Täiendavalt kasutatakse ka teisi EL fonde, nagu Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfond (EARDF) ja Euroopa Regionaalarengu Fond (ERDF), et toetada veekogude taastamist Ida-Virumaal.

Foto: Kliimaministeerium

Tänaseks on selge, et olemasolevad vahendid ei kata kõiki eesmärgiks seatud tulemusi. Kliimaministeerium tegi 2025 kevadel ettepaneku suunata täiendavad vajalikud 2,2 miljonit eurot „Merekeskkonna ja vee kaitse ning kasutus“ meetmesse Õiglase Ülemineku Fondist, et tagada Erra jõe puhastustööde täiendavas mahus elluviimine. Selle kasuks fondi juhtkomisjon siiski ei otsustanud. Ilma lisarahastuseta ei ole võimalik saavutada vajalikku tulemusnäitajat ega puhastada kõiki kavandatud alasid, seetõttu on oluline tõstatada projektidega jätkamise vajadus näiteks uue LIFE projekti vedamise näol (mida võiks teha KIK või kohalik omavalitsus) või riigi poolt rahastatuna.

Narva ja Kiviõli linna kaugkütte lahtisidumine põlevkivist

Narva ja Kiviõli kaugkütte lahtisidumine põlevkivist on olnud keeruline ja mitmetahuline protsess, mille õnnestumist on takistanud nii majanduslikud, tehnilised kui ka poliitilised tegurid. Põlevkivist kaugkütte tootmine on olnud Ida-Virumaa linnades aastakümneid odava ja stabiilse soojuse allikaks, kuid Euroopa Liidu kliimapoliitika rõhuasetus keskkonnasäästlikkusele ja heitmete vähendamisele koosmõjus süsinikukvootide hinnatõusuga on muutnud selle jätkusuutmatuks ning kalliks.

Näiteks Narvas on kaugkütte hind viimastel aastatel kasvanud märkimisväärselt, peamiselt põlevkiviaktsiisi ja CO2 kvootide kallinemise tõttu, mis on vähem kui kahe aastaga tõstnud soojuse hinda ligi kolm korda. Samas ei ole kaugkütte võrgufirmal ega soojuse tootjal võimalik neid turukomponente ise reguleerida, mis teeb hinna stabiliseerimise keeruliseks. Sarnane olukord tekkida ka teistes Ida-Virumaa linnades, kus kaugküte on seni olnud odav tänu põlevkiviõli tootmisel eralduvale uttegaasile.

Foto: Margaret Mäses

Tehniliselt on kaugkütte lahtisidumine põlevkivist seotud vajadusega rajada uued soojuse tootmisjaamad, mis kasutaksid taastuvaid energiaallikaid ning oleksid energiatõhusad. Selliste investeeringute tegemine nõuab suuri rahalisi vahendeid ning põhjalikku ettevalmistust nii riigi kui kohalike omavalitsuste poolt. Kiviõli ja Narva kaugküttevõrgud vajavad uuendamist, et võimaldada taastuvenergia kasutamist ning vähendada sõltuvust fossiilkütustest. Rahastuse leidmine on olnud keeruline, kuna Euroopa Liidu vahendite kasutamine nõuab tähtaegadest kinnipidamist, mis on oluline takistus, kuna kaugkütteprojektide elluviimine on väga pikaajaline protsess ja rahastamise tähtajad ei võimalda selliste projektide täielikku ettevalmistamist ja rakendamist, ühtlasi ei pruugi toetussummad katta kõiki vajalikke kulusid.

Kliimaministeerium ning teised osapooled, sealhulgas Kiviõli linna kaugkütte võrguettevõtja ja kohalikud omavalitsused, on teinud samme kaugkütte lahtisidumise toetamiseks kõigepealt Narvas (oktoober 2023) ja hiljem Kiviõlis (märts 2024) eesmärgiga rajada taastuvenergiaallikatest vähemalt 7 MW soojusvõimsusega tootmisjaam Kiviõli linna ning vähemalt 40 MW võimsusega taastuvenergia tootmisjaam Narva linna. Narva projekti toetuseks oli ette nähtud kuni 20 miljonit eurot ning Kiviõli projekti jaoks 5 miljonit eurot, mida oleks rahastatud Õiglase Ülemineku Fondi vahenditest. Kumbki projekt elluviimiseni ei jõudnud.

Foto: Mihkel Maripuu

Foto: Andi Veskoja

Vaatamata planeeeritud toetustele ja plaanidele on kaugkütte lahtisidumine põlevkivist Narvas ja Kiviõlis jäänud keeruliseks ning aeglaseks protsessiks. Praegune olukord Narvas, kus kaugkütte hind on Eesti kõrgeim ja elanike rahulolematus suur, näitab, et nende keeruliste projektide ettevalmistamine ja edukalt elluviimine on maakonna arengu seisukohalt võtmetähtsusega. Taastuvenergia kasutuselevõtt soojuse tootmises parandab energiaefektiivsust, vähendab primaarenergia tarbimist ning suurendab energiajulgeolekut, vähendades sõltuvust fossiilkütustest ja imporditavast energiast. Samuti aitab see pikaajaliselt stabiliseerida soojuse hinda ning tagada selle taskukohasuse kõikidele tarbijatele, mis on eriti oluline Ida-Virumaa majanduslikult haavatavas olukorras.

Kaasrahastanud Euroopa Liit

Rahastab Euroopa Liit. Väljendatud seisukohad ja arvamused on siiski ainult autori(te) omad ega pruugi kajastada Euroopa Liidu või CINEA seisukohti. Euroopa Liit ega toetuse andev asutus ei saa nende eest vastutada.

Supported by:

Federal Ministry for Economic Affairs and Climate Action

European Climate Initiative EUKI

on the basis of a decision by the German Bundestag

See projekt on osa Saksamaa majandus- ja kliimameetmete ministeeriumi (BMWK) Euroopa kliimainitsiatiivist (EUKI).
Käesolevas väljaandes esitatud arvamused on autori(te) ainuvastutus ja need ei pruugi kajastada majandus- ja kliimameetmete liiduministeeriumi (BMWK) seisukohti.

Disain: Gosia Zubowicz-Thull

roheline.ee

bankwatch.org

Eesti Roheline Liikumine
Estonian Green Movement-FoE

CEE Bankwatch Network